

УДК: 347.91/ 95:347.633

Т.А. Стоянова, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу
вул. Піонерська, 9, Одеса, 65009, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СУДАМИ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Статтю присвячено аналізу впливу окремих положень Європейської конвенції про усиновлення при розгляді судами справ про усиновлення. Також, досліджується принцип досягнення найвищих інтересів дитини при розгляді судами справ про усиновлення та його місце в правовій природі справ про усиновлення.

Ключові слова: усиновлення, Європейська конвенція, принципи усиновлення, умови усиновлення, судовий розгляд, інтереси дитини.

Постановка проблеми. Інститут усиновлення в Україні знаходиться в постійному розвитку. З одного боку він є «близьким» до приватного права європейських держав, що належать до континентальної правової системи, як зазначає Н.Ю. Рассказова: «ми можемо зрозуміти «їх», вони можуть зрозуміти нас, ми можемо розвиватися в одному напрямку, що в умовах глобалізації, безумовного є запорукою розвитку» [1, с. 1]. З іншого усталена радянська система права, державний механізм управління досить повільно реформується. Тому Україна, яка обрала шлях євроінтеграції, повинна постійно реформувати свій правопорядок, а це неминуче призведе до запозичення приватно-правових норм європейського приватного права. Але, будь-яка норма будучи «вирвана із контексту» рідної нормативної системи, втрачає свою ефективність, більш того дає змогу надати результат прямо протилежний.

Повертаючись до оголошеної проблеми слід підкреслити, що наступним кроком реформування інституту усиновлення з метою наближення до європейських стандартів стало прийняття 15 лютого 2011 року Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей» (далі – Конвенція) [2]. Ратифікація Європейської конвенції про усиновлення потягла імплементацію зазначених норм до національного законодавства та, відповідно, це потягло певні зміни й в процедурі усиновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій на сьогоднішній день свідчить про невелику кількість наукових досліджень з даної теми. Так, слід підкреслити роботи Борисової В.І., Жилінкової І.В. [3], Грабовської О.О. [4], Зілковської Л.М. [5], Ромовської З.В. [6].

Метою даної статті стала спроба дослідити вплив сучасного правового регулювання відносин усиновлення, з урахуванням впливу міжнародних стандартів на зазначені правовідносини, а саме Європейської конвенції про усиновлення.

Виклад основного матеріалу. За даними Міністерства закордонних справ України, станом на 1 січня 2014 року в Україні проживає 90 772 дитини-сироти та дітей, позбавлених батьківського піклування. Кількість дітей, які усиновлюються іноземцями щороку зменшуються: 2005 рік – іноземними громадянами усиновлено 2110 дітей, 2012 рік – 806 дітей, 2013 рік – 674 дитини. До кінця 2014 року очікувалось дещо більше 500 міждержавних усиновлень і це буде найнижчий показник за всю історію міждержавного усиновлення в Україні. Також прогнозувалось в 2015 році збереження тенденції на зменшення міждержавних усиновлень. На даний час обліку в Департаменті сім'ї та дітей Міністерства соціальної політики України перебуває 306 іноземних кандидатів в усиновлювачі. З них: 163 сім'ї бажають усиновити дитину віком старше 12 років (з них 157 сімей із США) [7].

Аналіз статистичних даних свідчить про складну ситуацію, що склалася в міжнародному, або, як зазначає Міністерство закордонних справ, міждержавному усиновленні, що й привернуло увагу до аналізу правового регулювання усиновлення іноземними громадянами в світлі ратифікації Європейської конвенції про усиновлення. Але, в світлі останніх

соціально-економічних подій в Україні, слід очікувати збільшення випадків усиновлення, що підвищує актуальність дослідження обраної проблематики.

Необхідно підкреслити, що до юрисдикції суду віднесений розгляд справ про внутрішньо національне усиновлення (усиновлення громадянином України громадян України) та розгляд справ про усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України, згідно до ст. ст. 207, 283 СК України. Що стосується усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за її межами, то здійснення такого усиновлення віднесене до компетенції консульської установи або дипломатичного представництва України.

Сфера дії Конвенції, згідно ст. 1, розповсюджується на усиновлення дитини, яка на момент подання усиновлювачем заяви про усиновлення ще не досягла 18 років, та застосовується до інституту «усиновлення», внаслідок якого виникають постійні стосунки батьків і дітей. Як слідує зі ст. 207 Сімейного кодексу України (далі – СК), усиновлення в Україні є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду [8]. Тобто усиновлення дітей – громадян України іноземними громадянами та громадянами України підпадає під регулювання Конвенції. Крім того, положення Конвенції стосується лише усиновлення, яке здійснюється за рішенням судового або адміністративного органу, що гарантує, що всі необхідні умови виконані в повному обсязі з найкращими інтересами дитини. Як зазначає ст. 225 СК усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

Як зазначає Міністерство юстиції України в своїх Роз'ясненнях: «Головною перевагою Конвенції є те, що вона встановлює сучасні правові стандарти у сфері усиновлення, у відповідність з якими має бути приведено законодавство держав-учасниць у сфері усиновлення. У зв'язку з тим, Конвенція покликана уніфікувати різні підходи до законодавчого регулювання усиновлення, сприяючи при цьому найбільшому захисту прав дітей, принципи, які вона визначає, можуть широко застосовуватися у державах. Головним принципом, який має застосовуватися до усиновлення, є принцип, передбачений статтею 4 Конвенції, відповідно до якого рішення про усиновлення має відповідати найвищим інтересам дитини» [9].

Так, згідно до ст. 207 СК України усиновлення є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадків передбачених ст. 282 цього Кодексу. В теорії сімейного права усиновлення, традиційно, розглядають, як – юридичний факт в силу якого між усиновленим (та його нащадками) і усиновителем (та його родичами) виникають такі самі права і обов'язки, як між родичами за походженням. В справах такої категорії перед судом постає завдання – перевірити наявність всіх позитивних та відсутність негативних умов для підтвердження усиновлення. Щоб усиновлення досягло своєї мети (вищих інтересів дитини) та було дійсним, необхідно, щоб воно відповідало умовам, передбаченим законом. Умови усиновлення – це закріплені в законі вимоги, які пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення (суб'єктів усиновлення), дотримання яких є обов'язковим при здійсненні усиновлення. Дослідивши сукупність умов усиновлення в кожній конкретній справі про усиновлення суд доходить висновку, чи відповідає усиновлення вищим інтересам дитини чи ні. Це є основною метою справ про усиновлення. Саме тому можна дійти висновку, що досягнення найвищих інтересів дитини є основним принципом інституту усиновлення.

Стосовно досягнення принципу відповідності усиновлення найвищим інтересам дитини хотілось би наголосити наступне.

По-перше, такий принцип є фундаментальним принципом інституту усиновлення, який деталізується в наступних принципах усиновлення та втілюється в нормах сімейного права. Таке положення впливає з ч. 2 ст. 207 СК, де зазначається, що усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Також, забезпечується ст. 238 СК, де зазначається, що підставою скасування усиновлення є суперечність інтересам дитини та не забезпечення сімейного виховання.

По-друге, такий принцип є комплексним принципом відповідно до якого суд повинен при розгляді справ про усиновлення пересвідчитися у дотриманні усіх умов усиновлення (ст.ст. 208-222 СК) та зробити висновок про доцільність усиновлення у кожному його випадку через досягнення найвищих інтересів дитини.

Тому, слід надати наступне визначення принципу відповідності усиновлення найвищим інтересам дитини – це один із фундаментальних, комплексних принципів інституту усиновлення, що включає дотримання усиновлючем усіх умов усиновлення та здатність надати дитині належне сімейне виховання. Саме тому такий принцип слід віднести до принципів окремих інститутів цивільного процесу, а саме до принципу розгляду судом справ про усиновлення.

Також, досягнення найвищих інтересів дитини має великий вплив та є концептуальною підставою правової природи справ про усиновлення.

Правова природа справ про усиновлення, з позиції віднесення розгляду таких справ до справ окремого провадження, практично не досліджувалася вченими процесуалістами, як і сама природа справ окремого провадження. Традиційно окреме провадження розглядалось з позиції протиставлення з позовним провадженням, виокремлювалися ознаки, що відрізняли справи окремого провадження від справ позовного, тому дослідити таку правову природу справ про усиновлення з урахуванням принципу досягнення найвищих інтересів дитини, як основної мети усиновлення представляється доцільним.

Так, правова природа справ про усиновлення зумовлена процесуальною специфікою справ окремого провадження, що проявляється в таких ознаках, як:

1) Судова діяльність, у справах про усиновлення, направлена на підтвердження наявності або відсутності усиновлення, шляхом встановлення наявності усіх позитивних та відсутності усіх негативних умов усиновлення. Тобто досягнення найвищих інтересів дитини є метою справ про усиновлення.

2) Справи окремого провадження характеризуються тим, що метою судової діяльності більшості з них є охорона інтересів фізичних та юридичних осіб. Охоронюваний законом інтерес, в справах про усиновлення, це передбачена нормами об'єктивного права (ст.207 СК) можливість особи звернутися до суду за створенням умов за для реалізації юридичного інтересу усиновити дитину (повнолітню особу). Слід також звернути увагу на той факт, що якщо метою позовного та окремого провадження є захист, як правило, суб'єктивних прав, а окреме провадження направлено на охорону законних інтересів заявників. Як слушно зазначає Фурса С.Я.: «...поняття суб'єктивного права і охоронюваного законом інтересу не тотожні. Поняття «право» має строго визначений зміст. Поняття «інтерес» особи має досить широке, філософське, політичне та інші напрямки тлумачення». Охоронюваний законом інтерес – це самостійний предмет захисту у справах окремого провадження, який є складовою частиною права та має місце у окремому провадженні через відсутність у справі сторін з протилежними юридичними інтересами» [10].

3) Справи про усиновлення, як справи окремого провадження, є безспірними. Але в справах про усиновлення можливе виникнення спору про окремий факт з незацікавленою особою, у більшості випадків з державним органом (невідповідність особи усиновлювача вимогам закону, відсутність згоди дитини тощо), що не є тотожним із спором про право тому не може призводити до залишення заяви без розгляду на підставі ч. 6 ст. 236 ЦПК.

Висновки. У результаті аналізу окремих положень Європейської конвенції про усиновлення було встановлено, що положення Європейської конвенції є наступним кроком в реформуванні інституту усиновлення, що удосконалює процес запровадження міжнародних стандартів усиновлення в Україні. Одним із основоположних стандартів усиновлення було зазначено принцип відповідності усиновлення найвищим інтересам дитини.

У статті було запропоновано визначити принцип відповідності усиновлення найвищим інтересам дитини, як фундаментальний, комплексний принцип інституту усиновлення, що включає дотримання усиновлючем усіх умов усиновлення та здатність надати дитині належне сімейне виховання.

Також, досліджений вплив принципу дотримання найвищих інтересів дитини на правову природу справ про усиновлення. Встановлено, що дотримання найвищих інтересів дитини є основою правової природи справ усиновлення, метою судової діяльності, що направляє весь хід судової діяльності.

Список літератури

1. Модельные правила европейского частного права (перевод с английского) / Н.Ю. Расказова: «Статут». – 2013. – С. 1

2. Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянута): Закон України від 15 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – № 35. – 2011. – Ст. 346.
3. Сімейне право // Під заг. ред. Борисової В.І., Жилінкової І.В.: Харків: Право, 2012. – 320 с.
4. Грабовська О.О. Проблемні питання при застосуванні іноземного законодавства при вирішенні справ про усиновлення дітей іноземними громадянами / О.О. Грабовська // Держава і право: 36. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 27. – К.: Інститут держави і права ім. НААН Корецького. – 2005. – С. 397-403.
5. Зілківська Л.М. Проблеми всиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами на території України // Держава і право. – К.: ІДП НАНУ, 2000. – Вип. 7. – С. 248-256.
6. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / З.В. Ромовська: К.: Видавничий дім «Ін юре», 2003. – 532 с.
7. Міжнародне усиновлення в Україні: Міністерство закордонних справ України // Режим доступу: Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.
8. Сімейний кодекс: Закон України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради від 31 травня 2002 року. – № 21. – Ст. 135.
9. Принципи та положення Європейської конвенції про усиновлення дітей: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 20 квітня 2011 року // Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0029323-11>.
10. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України: Навч. посіб. / С.Я. Фурса. – К., 1999. – С. 23.

Стаття надійшла 23.03. 2016 р.

Т.А. Стоянова, канд. юрид. наук, доцент, доцент
 Национальный университет «Одесская юридическая академия»
 Кафедра гражданского процесса
 ул. Пионерская, 9, Одеса, 65009, Украина

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ПОЛОЖЕНИЙ ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ УСЫНОВЛЕНИЯ ПРИ РАССМОТРЕНИИ СУДАМИ ДЕЛ ОБ УСЫНОВЛЕНИИ

Резюме

В статье исследуются отдельные положения Европейской конвенции об усыновлении, а также, их применение при рассмотрении судами дел об усыновлении. Так как Конвенция закрепляет, что основным принципом усыновления является достижение наивысших интересов ребенка, представилось интересным исследовать структуру, понятие и влияние данного принципа на рассмотрение судом дел об усыновлении.

Взаимосвязь условий усыновления и исследование судом данных условий в каждом конкретном деле усыновления, составляет предмет судебной деятельности в таких категориях дел, и должно быть исследовано судом с намерением установить достигает ли усыновление высших интересов ребенка.

Также, в статье осуществляется анализ сферы применения Конвенции и принципа соответствия усыновления высшим интересам ребенка, как одной из гарантий усыновления.

С учетом того, что правовой природе дел об усыновлении не уделялось отдельного внимания в научной литературе, были выделены признаки правовой природы дел об усыновлении с учетом принципа достижения наивысших интересов ребенка.

Ключевые слова: усыновление, Европейская конвенция, принципы усыновления, условия усыновления, интересы ребенка.

Stoianova T.A., Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
 National University "Odessa Academy of Law"
 the Department of Civil Process
 Pionerskaya street, 9, Odessa, 65009, Ukraine

ANALYSIS OF INFLUENCE OF CERTAIN PROVISIONS OF THE EUROPEAN CONVENTION OF ADOPTION AT COURT CASES ABOUT ADOPTION

Summary

The article examines some of the provisions of the European Convention on the Adoption and their use in the court cases about adoption.

Carried out analysis of the scope of the Convention and the principle of correspondence adoption supreme interests of the child as one of the guarantees of adoption.

Key words: adoption, the European Convention on the Adoption of the principle of civil procedure, judicial review.